

ΝΕΟΣ
ΕΛΛΗΝΟΜΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

LIBRAIRIE ET IMPRIMERIE

CI-DEVANT

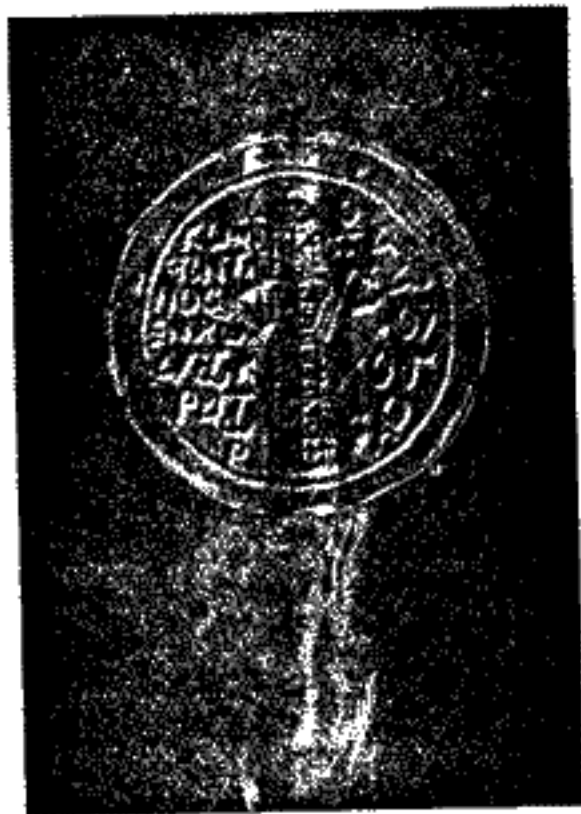
E. J. BRILL.

LEIDE — 1904.

Ε.γ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΥΣ

Τῶν σφραγίδων ἃς δημοσιεύω ἐνταῦθα ἡ ἐπιφανιστάτη εἶνε ἡ τοῦ Ἰωαννουστακίου Παλαεολόγου, τοῦ τελευταίου μάρτυρος βασιλέως τοῦ Βυζαντίου. Ἡ σφραγίς αὕτη δὲν γινώ-

ἀρ. 1.

σκεται νῦν τὸ πρῶτον. Ὡς χρυσῆ βούλλα, ἀνακρεμαμένη ἀπὸ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ αυτοκράτορος τοῦ ἐκδοθέντος ἐν ἔτει 1451 χάριν τῶν Παγουσαίων, εἰς οὓς παρέχονται δι' αὐτοῦ

ἐμπορικαὶ εὐκολίαι, καὶ ἀποκειμένου ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ ἀρχεῖῳ τῆς Βιέννης, ἐξεδόθη λιθογραφικῶς ἐν παρενθέτῳ πίνακι ὑπὸ τοῦ Tafel καὶ Thomas¹. Ἄλλ' ἡ λιθογραφία ἐκείνη εἶνε ἤκιστα ἐπιτυχής. Ὁμοίως δὲ ἔλωσ ἀτεχνος καὶ ἀτυχής ὑπῆρξεν ἡ ξυλογραφία τοῦ χρυσοβούλλου τούτου ἣν ἐξέδωκεν ὁ κ. Schlumberger². Πιστῶς δ' ἀποδίδεται ἡ σφραγὶς ἐκείνη ὑπὸ τοῦ παρατεθέντος ἀνωτέρου πανομοιοτύπου ὑπ' ἀρ. 1, ἐκδιδομένου ἐκ φωτογραφίας, ἣν προθύμῳ ἀδείᾳ τῆς διευθύνσεως τοῦ εἰρημένου ἀρχείου ἔλαβον ἐκ Βιέννης. Ἐκδίδεται δ' ἐνταῦθα τὸ πανομοιοτύπον συναπεικονιζομένης καὶ τῆς διὰ τῆς χρυσοῦς βούλλης διηκούσης μεταξίνης μηρίνου, δι' ἧς ἡ βούλλα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς περγαμηνῆς. Ἐχει δὲ ἡ μέταξα αὕτη χρῶμα ἐρυθρὸν, καθ' ἃ μοι ἀνεκοίνωσεν ἐρωτηθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ ἡ διεύθυνσις τοῦ ἀρχείου.

Κατ' εὐτυχίαν δ' ἡ σφραγὶς αὕτη δὲν εἶνε ἡ μόνη περισθεῖσα τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου ὡς αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου. Ἄλλην δευτέραν εὔρον τὸ θέρος τοῦ 1903 σωζομένην ἐν τῷ δημοσίῳ ἀρχεῖῳ (R. Archivio di Stato) τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Μοδένης (Μυτίνης) ἐν τῷ τμήματι Cancelleria Ducale τῷ περιέχοντι τὸ ἀρχεῖον τῶν δουκῶν τοῦ οἴκου Este, ἐν τῷ φακέλῳ Lettere di Principi esteri: Levante. Εὑρηται δὲ αὕτη ἐπιτετυπωμένη ἐπὶ χάρτου προσκεκολλημένου εἰς κηρὸν ἐρυθρὸν κατ' ἔθος ἄγνωστον μὲν ἄλλοθεν ἐν Βυζαντίῳ, γνωστότατον δ' ἐκ τῆς Δύσεως, ἐπὶ ἐπιστολῆς λατινιστῆ γεγραμμένης πρὸς τὸν μαρκίωνα Φερράρας Βόρσον d' Este τῇ 7 Ἀπριλίου 1451³. Ταύτην παραθέτω ἐνταῦθα ὑπ' ἀρ. 2 κατὰ

¹ Ἐν τοῖς Sitzungsberichte der philos.-histor. Classe der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften. Ἐν Βιέννῃ. Τόμ. 7' (1851) σ. 524 κ. εἰς μετὰ δύο λιθογραφικῶν πινάκων.

² Revue numismatique 1889 σ. 265 καὶ ἐν Mélanges d'archéologie Byzantine. Ἐν Παρισίοις 1895 σ. 64.

³ Ἡ ἐπιστολὴ εὑρηται ἐκδομένη ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἐκ Μοδένης ἀρχαιολόγου *Celestino Cavedoni* Tre lettere greco-latine una di Costantino Paleologo

τὸ μετὰ μεγίστης τέχνης ἐν φυσικῶ μεγέθει γενόμενον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου σχεδίου τοῦ ἐν Μοδένῃ ἰχνογράφου, καθηγητοῦ Γουσταίου Zagni, Blasonista della Consulta Araldica, ἀνδρὸς περὶ τὰ τοιαῦτα πεφημισμένου ἀνὰ σύμπασαν τὴν Ἰταλίαν, ὅς-τις μετὰ τῆς αὐτῆς δεξιότητος ἐξετέλεσε καὶ τάντίγραφα τῶν πλείστων κατωτέρω περιγραφομένων σφραγίδων.

Παραβάλλοντες δὲ τὰς δύο ταύτας σφραγίδας τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου πρὸς ἀλλήλας, παρατηροῦμεν ἐν αὐταῖς οὐκ ὀλίγας διαφορὰς περὶ τε τὴν διάθεσιν τῶν γραμμάτων καὶ τὴν γραφὴν. Ἀποδεικνύεται ὁ ἐντεῦθεν, ὅτι τὸ ἀντίτυπον τῆς ἐν Μοδένῃ ὑπογραφῆς ἔγεινεν ἐκ σφραγίδος διαφόρου τῆς ἐκ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ ἐκδοθέντος ὑπὲρ τῶν Ῥαγουσαίων ἀνηρτημένης χρυσῆς βούλλης. Καὶ πρῶτον μὲν διάφορος εἶνε ἐν ταῖς δύο σφραγίσιν ἡ διάταξις

ἀρ. 2.

τῆς ἐπιγραφῆς καὶ διάφορος ἡ γραφὴ τῶν γραμμάτων Α καὶ Λ, ὧν τὸ πρῶτον γράφεται διαφόρως οὐ μόνον καθ' ἑαυτὸ ἀλλὰ καὶ ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὸ V. Ἐπειτα δὲ οὐ μικρὰς διαφορὰς εὐρίσκομεν ἐν τῇ παραστάσει. Καὶ δὴ ἡ μὲν ἐσθῆς τοῦ αὐτοκράτορος εἶνε ποικιλώτερον καὶ μετὰ πλειόνων λεπτομερειῶν ἐσχεδιασμένη ἐν τῇ χρυσῇ βούλλῃ, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ στέμμα. Τὸ δὲ πρὸς τὸ τῶν διακόνων τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας ὁμοιάζον ὠράριον ἐν μὲν τῇ σφραγίδι τοῦ ἐγγράφου τῆς Μοδένης ἀναρρίπτεται ἀπλῶς ἐκ τῆς μέσης ἐπὶ τὸν ἀριστερὸν ὦμον, ἐν δὲ τῇ χρυσῇ βούλλῃ τῆς Βιέννης καταβαίνει καὶ ἐπὶ

ultimo imperatore Bizantino e due di Demetrio Paleologo despota del Peloponneso dirette a Borso marchese d' Este signore di Ferrara in τῶς Atti e memorie delle Deputazioni di Storia Patria per le provincie Modenesi e Parmensi. Ἐν Μοδένῃ. 1866 σ. 281-290. Ἄλλ' ἐν τῷ δημοσιεύματι τούτῳ ἀπλῶς περιγράφεται, δὲν ἐκδίδεται δὲ ἡ σφραγὶς τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου.

τὴν προτεταμένην ἀριστερὰν καὶ ἀνακρέμαται ἐκ τοῦ βραχίονος. Διάφορος δὲ εἶνε καὶ ὁ τρόπος καθ' ἓν κρατεῖ ὁ αὐτοκράτωρ διὰ τῆς δεξιᾶς τῶν σταυρῶν, στηριζόμενον μὲν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς σφραγίσιν κατὰ τὸ κάτω ἄκρον ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ Κωνσταντίνου, ἀλλ' ἐν μὲν τῇ χρυσῇ βούλλῃ ὑψούμενον ὀπισθεν τῆς μασχάλης, ἐν δὲ τῇ σφραγίδι τῆς Μοδένης ἔμπροσθεν τοῦ κεκαμμένου βραχίονος. Εἶνε ἄρα τοῦτο ἀπλῶς ἀτεχνία τοῦ σφραγιδολύφου τῆς χρυσῆς βούλλης ἢ ἔχει ἴσως ἄγνωστον δι' ἡμᾶς σημασίαν ἢ διάφορος θέσις τοῦ σταυροῦ; Διάφορος δὲ εἶνε καὶ ἡ θέσις τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, ἐν μὲν τῇ χρυσῇ βούλλῃ τεταμένης καὶ κρατούσης πιθανῶς εἰλητάριον, ἐν δὲ τῇ σφραγίδι τῆς Μοδένης καθειμένης καὶ ὑπεχούσης βίβλον, πιθανῶς τὸ Εὐαγγέλιον. Τέλος δὲ τὸ στέμμα πλὴν μικρᾶς διαφορᾶς περὶ τὸ σχῆμα εἶνε ἀπερικόσμητον ἐν τῇ σφραγίδι τῆς Μοδένης, διάκοσμον δὲ ὑπὸ πολλῶν λίθων ἐν τῇ χρυσῇ βούλλῃ.

Ἄλλ' ἀξία ἐξετάσεως εἶνε ἡ ἐπιγραφή καὶ καθ' ὅλου πλὴν τῶν παλαιογραφικῶν διαφορῶν, περὶ ὧν ἔγεινεν ἤδη λόγος ἀνωτέρω. Καὶ δὴ ἐν μὲν τῇ χρυσῇ βούλλῃ ἀναγινώσκομεν ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΝ ΧΩΛΩΤΩΚΡΑΤΩΡΙΟ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ἐν δὲ τῇ σφραγίδι τῆς Μοδένης ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΝ ΧΩΛΩΤΩΚΡΑΤΩΡΙΟ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ δηλαδὴ ἐπιγραφῇ εἰς τὰς λέξεις *Κωνσταντῖνος ἐν Χριστῷ αὐτοκράτωρ* ἔπεται ἀμέσως τὸ ἐπώνυμον ὁ Παλαιολόγος, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἔχομεν *Κωνσταντῖνος ἐν Χριστῷ αὐτοκράτωρ ὁ ὁ Παλαιολόγος*. Οὕτω πάντως πρέπει νὰ ἀναγνώσωμεν τὴν δευτέραν ἐπιγραφὴν, οὐδεὶς δὲ ὑπάρχει λόγος νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἐν μὲν τῷ προτελευταίῳ στίχῳ τὸ τελευταῖον Ω συνυπακούει καὶ λείπον Ρ, ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ στίχῳ τὰ γράμματα ΡΟ εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς λέξεως ΡΩΜΑΙΩΝ. Καὶ ἔχομεν μὲν ἀληθῶς ἐν ἀμφοτέραις ταῖς σφραγίσιν ἀνορθογραφίαν ἐν τῇ λέξει *Αὐτοκράτωρ*, ἀλλ' ἡ ἀναλογία τῆς διατάξεως τῶν τελευταίων

γραμμάτων τῆς πρώτης στήλης τῆς ἐπιγραφῆς ἐν τῇ χρυσῇ βούλλῃ διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι τὸ τελικόν Ρ τῆς λέξεως *Αὐτοκράτωρ* δεόν νά προσλάβωμεν καί ἐν τῇ σφραγίδι τῆς *Μοδένης* ἐκ τοῦ τελευταίου στίχου. Κατὰ ταῦτα δὲ μένει ἐν τῇ σφραγίδι ταύτῃ μετὰ τὸ τελικόν τοῦτο Ρ μόνον ἐν γράμμα, τὸ Ο, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο δύναται νά εἶνε ἢ τὸ ἄρθρον *ὀ*, ὅπερ ἔγραψε μὲν ὁ σφραγιδολύτρος ἐνταῦθα, ἐπανάλαβε δ' ἔπειτα καί πάλιν ἐν ἀρχῇ τῆς δευτέρας στήλης, καθ' ἃ εὗρηται γεγραμμένον καί ἐν τῇ χρυσῇ βούλλῃ.

Τέλος δὲ ὀφείλω νά παραπέμψω καί εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ *Eckhel* ἱγενομένην ἐκδοσιν χρυσοῦ δῆθεν νομίσματος τοῦ *Κωνσταντίνου Παλαιολόγου*, διασωθέντος ὑπὸ τοῦ *Βιενναίου νομισματολόγου* ὡς ἐκ θαύματος ἀπὸ τῆς ἐπικειμένης ἐν τῷ κλιδάνῳ τήξεως καί κατατεθέντος εἰς τὴν ἐν *Βιέννῃ νομισματικὴν συλλογὴν*. Οὐ μόνον δὲ τὸ χάραγμα εἶνε ὁμοίωτον πρὸς τὴν ἀνωτέρω παρατεθεῖσαν εἰκόνα τῆς ἐκ τοῦ *Αὐτοκρατορικοῦ ἀρχείου* τῆς *Βιέννης χρυσῆς βούλλης*, ἀλλὰ καί ῥητὴν ποιεῖται μνεῖαν ὁ *Eckhel* τῆς ἐκ δύο ἐλασμάτων συγκροτήσεως τοῦ ὑποτιθεμένου χρυσοῦ νομίσματος. Διὰ ταῦτα παρὰ τοὺς ἐκτεθέντας ὑπ' αὐτοῦ ἐνδοιασμοὺς πρέπει βεβαίως νά ὑπολάβωμεν, ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν χρυσὴν βούλλαν καὶ ὄχι νόμισμα. Διέλαθε δὲ ὅπως-δήποτε τὸ δημοσίευμα ἐκεῖνο τοῦ *Eckhel* τοὺς νεωτέρους ἐρευνητάς. Διὸ βλέπομεν καὶ τὸν *Sabatier* ἐν τῇ γνωστῇ συγγραφῇ περὶ τῶν *βυζαντιακῶν νομισμάτων* οὐδεμίαν ποιοῦμενον αὐτοῦ μνεῖαν καὶ διαδεδαιῶντα, ὅτι οὐδὲν περιεσώθη νόμισμα τοῦ *Κωνσταντίνου Παλαιολόγου*. Εἰκάζω δὲ, ὅτι ἡ χρυσὴ αὕτη βούλλα ἢ ὑπὸ τοῦ *Eckhel* ἐκδοθεῖσα εἶνε αὐτὴ ἐκείνη ἢ ἀνήκουσα εἰς τὸ χρυσόβουλλον τῶν *Ραγουσαίων*, ἧτις, διαγνωσθεῖσα ὡς τοιαύτη κατόπιν, διεβιδάσθη ἴσως εἰς τὸ *αὐτοκρατορικὸν ἀρχεῖον*, ἐν ᾧ ἀπόκειται τὸ χρυσόβουλλον ἐκεῖνο. Ἀλλὰ περὶ τῆς ὑπονοίας ταύτης ἐπιφυλάσσομαι νά γράψω ἀκριβέστε-

¹ *Doctrina numorum veterum* Τόμ. Η' σ. 273.

ρον προσεχῶς μετὰ διευκρίνησιν τοῦ πράγματος ἐξ εἰδήσεων ἄς ἀναμείνω ἐκ Βιέννης.

Σφραγίς δὲ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ δεσπότη τοῦ Πελοποννήσου **Θεοδώρου Β' Παλαιολόγου**, ἦτο προσηρτημένη εἰς τὸ πρωτότυπον ἀργυροβούλλου αὐτοῦ, ἐκδοθέντος ἐν ἔτει 1433, δι' οὗ παρεχώρει τὸ Φανάριον καὶ τὴν Βρούσιν ἐν Πελοποννήσῳ εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Γεωργίου Γεμιστοῦ. Τοῦ ἀργυροβούλλου τούτου δὲν σώζεται σήμερον τὸ πρωτότυπον, ἀλλ' ἔχομεν ἀνέκδοτον αὐτοῦ ἀντίγραφον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Vallicelliana τῆς Ῥώμης ἐν τοῖς *Allatiana* 196 (CXVII 28 p. 6), ἐξ οὗ λαβὼν φωτογραφίαν ἐξέγραψ' αὐτό. Ἐν τέλει δὲ τοῦ ἀντιγράφου τούτου φέρεται αὐτοσχέδιον ἀντίγραφον τῆς ὀπισθίας ὄψεως τῆς σφραγίδος τοῦ δεσπότη· παρ' αὐτῷ δ' εὗρηνται ἐν δύο στήλαις τὰ γράμματα *Θεοδωρος εν Χω τω θω ευσεβεις Δεσπο — της πορφυρογεν ο παλαιο*, προφανῶς ἀμελὲς ἀντίγραφον τῆς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὄψεως τῆς σφραγίδος ἐπιγραφῆς. Ἐπὶ ἐτέρου δὲ χάρτου, ἐπιχεκολλημένου ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ φύλλου, φέρεται τὸ ὑπ' ἀρ. 3 ἀντίγραφον τῆς προσθίας ὄψεως. Ἐκ τούτων βλέπομεν, ὅτι ἡ μὲν ὀπισθία ὄψις παρίστανε τὸν Ἰησοῦν, ἡ δὲ προσθία τὸν δεσπότην ἀσκεπῆ καὶ φέροντα ἔνδυμα διάφορον τοῦ τῶν αὐτοκρατόρων, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς κρατοῦντα τὸ σκῆπτρον, περίξ δ' ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν **ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΕΝ ΧΩ ΤΩ ΘΩ ΣΥΣΣΕΒΗΣ** (γραπτέον **ΕΥΣΕΒΗΣ**) **ΔΕΣΠΟ-ΤΗΣ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΗΤΟΣ Ο ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ**. Ἀξία δὲ προσοχῆς εἶνε ἡ καθ' ὅλου παράστασις τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοδώρου Β' Παλαιολόγου.

ἀρ. 3.

Σημειωτέον δ' ὅτι τοῦ αὐτοῦ Θεοδώρου τοῦ Παλαιολόγου ἔχομεν καὶ ἄλλο ἀργυροβούλλον τοῦ ἔτους 1427, δι' οὗ παρα-

χωροῦνται ταῦτά χωρία εἰς τοὺς αὐτοὺς υἱοὺς τοῦ Γεμιστοῦ Δημήτριον καὶ Ἀνδρόνικον. Ἀλλὰ, καίτοι τοῦ ἀργυροβούλλου τούτου σώζεται τὸ ἐπὶ περγαμηνῆς πρωτότυπον ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Νεαπόλεως, δὲν περιεσώθη ἢ ἐξ αὐτοῦ ποτε ἀνηρτημένη ἀργυρᾶ βούλλα.

Οὗ ἦν τὸν δ' ἀξιόλογος εἶνε ἢ ὑπ' ἀρ. 4 ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενη σφραγίς. Εἶνε δὲ αὕτη ἢ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ δεσπότης τῆς Πελοποννήσου **Δημητρίου Παλαιολόγου**. Εὗρηται δ' ἐπιτετυπωμένη ἐπὶ χάρτου ἄνω-

θεν κηροῦ ἐρυθροῦ ἐν χαρτῷ ἐπιστολῇ τοῦ δεσπότης, γραφείσῃ τῇ 23 Μαρτίου ἀδήλου ἔτους τῷ αὐτῷ κυρῷ **Μπόρσῳ, μαρκίῳνι Ἐστένσου καὶ αὐθέντῃ τῆς Φεραρίας** καὶ ὁμοίως ἐκδοθείσῃ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Cavedoni². Φέρει δὲ τὸ ἔγγραφον ἐν τέλει ἐρυθροῖς γράμμασι τὴν ὑπογραφὴν τοῦ δεσπότης, ἧς τὸ πανο-

ἀρ. 4.

μοιότυπον ἐκδίδεται τὸ πρῶτον ἐν τῷ παρενθέτῳ Πίνακι Α'. Τῷ αὐτῷ δὲ κυρῷ **Δεπόρσῳ μαρκίῳνι τῷ Ἐστένσῳ καὶ αὐθέντῃ τῆς Φεραρίας** ἀπευθύνεται ἄλλη ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου γεγραμμένη μηνὶ νοεμβρίῳ ἢ ἰνδικτιῶνος ἰδ^{ης}, ἧτοι τῷ 1451 καὶ στερουμένη μὲν σφραγίδος,

¹ Ἴδε τὸ ἀργυροβούλλον τοῦτο ἐκδιδόμενον παρὰ τῷ *Pasquale Placido Illustrazione di tre diplomi Bizantini del Grande Archivio di Napoli*. Ἐν Νεαπόλει. 1862 σ. 7 κ. ἰ. *Trinchera Syllabus Graecarum membranarum*. Ἐν Νεαπόλει. 1867 σ. 533 κ. ἰ. *Miklosich-Müller Acta et diplomata*. Τόμ. Γ' σ. 173 κ. ἰ.

² Ἐνθ' ἀν

φέρουσα δ' ὁμοίως ἐρυθροῖς γράμμασι τὴν ἐν τῷ αὐτῷ παρενθέτω πίνακι δευτέραν ὑπογραφὴν. Εὗρηται δὲ καὶ ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Μοδῆνης, ἐν τῷ αὐτῷ φακέλῳ.

Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς σφραγίδος τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου, γεγραμμένη ἐν κύκλῳ καὶ ἔχουσά τινα γράμματα συμπελεγμένα, ἀναγνωστέα ὡδε: + ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΝ ΧΩ (=Χριστῷ) ΤΩ ΘΩ (=θεῷ) Θ (οὕτως ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ κ. Ζαγνί. Πιθανώτατα Θ) ΠΙΣΤΟΣ ΔΕΣΠΟΤΗΣ ΑΛΕΟΛΟΓΟΣ (οὕτως ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ κ. Ζαγνί. Πιθανώτατα ΠΑΛΕΟΛΟΓΟΣ) Ο ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΗΤΟΣ (οὕτως ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ κ. Ζαγνί. Πιθανώτατα ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΗΤΟΣ). Ἐν δὲ τῷ ἐδάφει τῆς σφραγίδος βλέπομεν τὸν δικέφαλον ἀετὸν φέροντ' ἄνωθεν μεταξὺ τῶν δύο κεφαλῶν τὸ στέμμα.

Καὶ αὕτη μὲν εἶνε ἡ πρώτη ἐκδιδομένη ἐπίσημος σφραγὶς τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου, ὁμοία πιθανῶς πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν δεσποτῶν τῆς Πελοποννήσου μετὰ τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ καὶ ὄχι τοῦ συμβόλου τῶν Παλαιολόγων Β, ἔπερ ὁ μὲν μακαρίτης πατὴρ μου ἠρμήνευεν ὡς πυρεκβόλον¹, ἄλλως δὲ μετ' ἄλλους ἐξηγεῖ ὁ κ. Σβορώνος². Ἄλλ' ἔχομεν γνῶσιν καὶ ἄλλης σφραγίδος τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου ἢ ἄλλου ἀποτύπου τῆς αὐτῆς. Γίνεται δὲ μνεῖα αὐτῆς ὡς ἐπὶ κηροῦ ἐρυθροῦ ἐπιτετυπωμένης ἐν ἐπιστολῇ λατινιστὶ γεγραμμένη τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Ζ' ἀποσταλείσῃ τῷ 1455, ἣν, ἐκ τοῦ ἐν τοῖς δημοσίοις ἀρχείοις τῶν Παρισίων ἀποκειμένου πρωτοτύπου ἐκγραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ V. C. D. Herouvallius (Vyon d'Herouval) ἐξέδωκεν ὁ Ducange μετὰ καὶ τῆς ἐλληνικῆς αὐτῆς ὑπογραφῆς Δημήτριος ἐν Χῶ

¹ Ἐν Πανδώρα Τόμ. IB' σ. 97 κ. ἔ. καὶ Παρνασσῶ Τόμ. Β' (1878) σ. 396 κ. ἔ. κατὰ μετάφρασιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφέντων ἐν τῇ τοῦ Schlumberger Numismatique de l'Orient Latin. Ἐν Παρισίοις. 1878 σ. 432 κ. ἔ.

² Βυζαντινὰ νομισματικὰ ζητήματα ἐν Διυθνεῖ ἡμερῖδι τῆς νομισματικῆς ἀρχαιολογίας Τόμ. Β' (1899) σ. 363 κ. ἔ. καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει σ. 23 κ. ἔ.

ΠΙΝΑΞ Α'

Γεωμετρία δάσων - πολύτοσ οπτοφυρογεμνητος
Γεωμετρία δάσων - παχολοτοσ οφυρογεμνητος:

τῷ Θεῷ πιστὸς Δεσπότης Ῥωμαίων ὁ Παλαιολόγος¹. Ἐλπίζων δὲ, ὅτι τὸ πρωτότυπον, ἐν ᾧ καὶ ἡ σφραγίς, σώζεται ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς ἀρχείοις (Archives Nationales) Παρισίων, ἀπετάθη εἰς τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν, ὅπως λάβω εἰκόνα καὶ ταύτης τῆς σφραγίδος. Ἄλλ' αὐτὴ μοι ἀπήντησε τῇ 18 Σεπτεμβρίου λήγοντος ἔτους, ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου δὲν εὑρίσκεται ἐν τοῖς εἰρημένοις ἀρχείοις, δὲν εἶνε δὲ ἀπίθανον νὰ σώζηται ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων, ἐν ἣ διαφυλάσσεται μέρος τῶν καταλοίπων τοῦ Ηεροῦναλ. Ἐρωτήσας δὲ περὶ τούτου τὸν φίλον ἐπιμελητὴν τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης ταύτης κ. Ομοῦνι, ἔλαβον τῇ 16 Ὀκτωβρίου τὴν ἀπάντησιν, ὅτι ἡ ζητουμένη ἐπιστολὴ τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου δὲν εὑρίσκεται μεταξὺ τῶν ὀλίγων χειρογράφων τοῦ Ηεροῦναλ τῶν περισωζομένων ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ.

Ἄλλο δὲ σωζόμενον πρωτότυπον ἔγγραφον τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου, ἀργυρόβουλλον ἐπὶ περγαμηνῆς τοῦ 1430 ἀποκείμενον ἐν τῷ δημοσίῳ ἀρχεῖῳ τῆς Νεαπόλεως, ἔχει ἀπεσπασμένην τὴν ἄλλοτε ἀπ' αὐτοῦ ἀνηρτημένην ἀργυρᾶν βουλλαν². Καὶ ἄλλο δὲ ἀργυρόβουλλον ἐπὶ περγαμηνῆς ἐκδοθὲν τῷ 1431 ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου καὶ ἀποκείμενον ἐν τῷ Αυτοκρατορικῷ ἀρχεῖῳ τῆς Βιέννης δὲν ἔχει πλέον περισωζομένην τὴν σφραγίδα³.

Τὴν δὲ σφραγίδα τοῦ ἐτέρου τῶν υἱῶν τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου καὶ ἀδελφοῦ τῶν αυτοκρατόρων Ἰωάννου καὶ Κων-

¹ Familiae augustae Byzantinae έκδ. 1729 σ. 199.

² Pasquale Placido Illustrazione di tre diplomi Bizantini del Grande Archivio di Napoli. Ἐν Νεαπόλει, 1862 σ. 22 κ. ἑ. — Trinchera Syllabus Graecarum membranarum. Ἐν Νεαπόλει, 1865 σ. 537. — Miklosich - Müller Acta et diplomata Τόμ. Γ σ. 225.

³ Miklosich - Müller Acta et diplomata Τόμ. Γ' σ. 232 κ. ἑ.

σταντίνου καὶ τῶν δεσποτῶν Θεοδώρου καὶ Δημητρίου, τοῦ δεσπότη **Θωμᾶ Παλαιολόγου**, δὲν ἔχομεν σωζομένην.

Ἐν τοῖς δημοσίοις ἀρχείοις τῶν Μεδιολάνων (Potenze estere —Grecia) εὑρον ἐπιστολὴν τοῦ **Θωμᾶ** ἀχρόνιστον, ἀλλὰ, ὡς εἰκάζεται ἐκ τινῶν σημειωμάτων τοῦ ἀρχείου, γραφείσαν τῷ 1458 πρὸς τὴν Λευκὴν (Bianca) Μαρίαν Βισκόντη, δι' ἧς εὐχαριστεῖ αὐτὴν ἐπὶ τῇ εἰς αὐτὸν ἀποστολῇ τοῦ Ζήνωνος da Crema. Καὶ εἶνε μὲν γεγραμμένη αὕτη ἢ ἐπιστολὴ ἰταλιστὶ, ἀλλὰ σημειοῦται, ὅτι εἶνε ἀντίγραφον συγχρόνου τῷ πρωτότυπῳ ἑλληνικῆς μεταφράσεως. Τὸ δὲ πρωτότυπον αὐτὸ ἀπεστάλη, καθ' ἃ σημειοῦται, τῷ 1830 εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ αὐτοκρατορικὴν βιβλιοθήκην¹. Ἐλπίζων δὲ, ὅτι τὸ πρωτότυπον τοῦτο θὰ ἔφερε πιθανώτατα καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ δεσπότη **Θωμᾶ Παλαιολόγου**, ἀπετάθην πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς εἰρημένης βιβλιοθήκης, ἀλλ' οὐτ' ἐν αὐτῇ, οὐτ' ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ ἀρχεῖῳ τῆς Βιέννης, εἰς ὃ παρεπέμφθην, εὑρηται τοιοῦτο ἔγγραφον.

Σώζεται ὁμῶς ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ ἀρχεῖῳ τῆς Βιέννης τὸ πρωτότυπον ἀργυροβούλλου ἐπὶ περγαμηνῆς τοῦ **Θωμᾶ Παλαιολόγου**, δι' οὗ, ἐκδεδομένου τῷ 1451, παραχωροῦνται ἐμπορικὰ προνόμια εἰς τοὺς Ῥαγουςαίους ἐν Πελοποννήσῳ. Ἄλλὰ λείπει δυστυχῶς ἀπ' αὐτοῦ ἢ ἄλλοτε ἀνηρτημένη ἀργυρᾶ βούλλα².

Καὶ στερούμεθα μὲν οὕτω τῆς σφραγίδος τοῦ **Θωμᾶ Παλαιολόγου**, ἀλλὰ περισώθη ἀνέκδοτος μέχρι τοῦδε ἡ παρατιθε-

¹ L' originale di questo fu spedito a Vienna nel 1830 μετὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ τότε διευθυντοῦ τοῦ ἀρχείου τῶν Μεδιολάνων Osio. Σημειοῦνται δὲ καὶ τὰδε: Rimesso alla Direzione Generale degli Archivi li 20 dicembre 1830 pel N. 1017 da spedirsi a Vienna per la Biblioteca di S. M. J. R.

² Miklosich - Müller Acta et diplomata Tόμ. Γ' σ. 230 κ. ε.

μένη ὑπ' ἀρ. Ὡ σφραγίς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου. Σώζεται δὲ τὸ ἀπόγραφον αὐτῆς ἐσχεδιασμένον ἐν φύλλῳ ἀπεσπασμένῳ καὶ οὐδὲν ἄλλο περιέχοντι, ἀποκειμένῳ δ' ἐν τῇ Βασιλικῇ δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἀννοβέρου ὑπ' ἀρ. 1520¹.

ἀρ. 5.

Ἀγνωστος δὲ παντελῶς εἶνε ἡ προέλευσις τοῦ φύλλου τοῦ περιέχοντος ταύτην τὴν σφραγίδα.

Ἡ σφραγίς τοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου φέρει μὲν τὸν δικέφαλον ἀετὸν μετὰ στεμμηκτίου ἐπὶ ἑκατέρας τῶν κεφαλῶν καὶ ἄνωθεν τοῦ περιέχοντος αὐτὸν θυρεοῦ μέγα στέμμα, ἀλλὰ διακρίνεται τῶν σφραγίδων τῶν λοιπῶν Παλαιολόγων, αἵτινες

ἀπεικονίσθησαν ἄνωτέρω, διὰ τῆς λατινικῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς ANDREAS. PALEOLOGUS. DEI. GRATIA. DESPOTES. ROMEORVM. Εἶνε δ' εὐεξήγητος ἡ λατινικὴ αὕτη ἐπιγραφή διὰ τὸν ὑπολειφθέντα ἐκεῖνον μετὰ τὴν ἄλωσιν οὐ μόνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων γόνον τῶν Παλαιολόγων. Καὶ ταῦτα διότι, εἰς τὴν Ἰταλίαν μεταναστεύσας, ἀπὸ τῶν Ἑσπερίων προσεδόκα τὴν εἰς τὸν καταλυθέντα θρόνον κάθοδον· ἀναξίως δὲ τῶν προγόνων διαπεράνας τὰ τελευταῖα τοῦ βίου ἔτη, μετεδίβασε τέλος τὰ ἐπὶ τοῦ Βυζαντίου δικαιώματα τῷ 1494 εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Η' ².

¹ Bodemann Die Handschriften der Kgl. öffentlichen Bibliothek zu Hannover. Ἐ- Ἀννοβέρω. 1867 κερ. XXVI (Italien) σ. 330.

² Περὶ τοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου ἔχω συναγάγει πολλά νέα ἔγγραφα, ἐκδοθησόμενα ἐν τοῖς Μνημείοις τῆς Ἱστορίας τοῦ δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων.

Εἰς τὰς σφραγίδας δὲ ταύτας τῶν τελευταίων Παλαιολόγων προστίθεται ἐνταῦθα ὑπ' ἀρ. 6 ἡ σφραγὶς ἀνδρὸς συνδεομένου στενωῶς πρὸς τὸ ἐν Πελοποννήσῳ δεσποτάτον, ἐν ᾧ ἔδρασαν οὗτοι. Εἶνε δ' ὁ ἀνὴρ οὗτος ὁ Νικόλαος Ἐράλης, ἀνήκων εἰς οἶκον τοῦ δεσποτάτου πολυκλαδὸν καὶ ἐπιφανῆ. Εὗρηται δ' ἡ σφραγὶς αὕτη ἐπιτετυπωμένη ἐπὶ χάρτου, οὗ κάτωθεν ἐρυθρὸς ἰσπανικὸς κηρὸς, ἐπὶ ἐγγράφου χαρτῶου ἀποκειμένου ἐν τῷ δημοσίῳ βασιλικῷ ἀρχεῖῳ (R. Archivio di Stato) τῶν Μεδιολάνων ἐν τῷ φακέλῳ Potenze estere - Morea. Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο ἔγγραφον, ὅπερ ἀντέγραψα τὸ θέρος τοῦ 1903, ἀπευθύνεται κατὰ τὴν ὀπισθεν ἐπιγραφὴν Τῷ

ἀρ. 6.

ὑψηλοτάτῳ ἐκλαμπροτάτῳ κηρῷ κω σφόριττα δουκα μεδιόλανόν αὐθέντην κρεμόνας παβίας καὶ ἐξῆς. Ἐχει δὲ ὡδε Ἐψηλότατε ἐκλαμπρότατέ μοι αὐθέντα· καιριε μετὰ τὴν

δουλικὴν προσκοισιν ἀναφέρω τί ἐκλαμπροτιτη σοῦ ἐπρονεφερον μοιάν και δευτεράν φοραν κατα το δουλικον μου χρεος και νὴν πάλην εὐροντός τὸν ἐδεσιμότατον ἐπεισκοπον τὸν πρέσβην της ἐκλαμπρο^ς σοῦ παλὴν ἀναφερο και παρακαλῶ οριζομεν οσ ιποχηριδς αὐτης το αποδέχεσαι να το δουλέδο καθα ποχηριδς και φι^λ πειστὸς τῆς ὑψηλοτι σοῦ και ενεκαιν του^ς θελο^ς ἔχη εἰς μεγάλην μου ἐδεργεσίαν· πλατιτερα οὔδεν ἀναφε^ρ ἐπει θελι διλο^ο τη υψηλο^ς σοῦ περι εμου ο ἐδεσιμοτατός ἐπεισκοπος οσὸν τὸν ἐνεθηκα και ὅσ δου^λ σου ἀναφέρω· νὴ (=νὴν =νῦν;) κς ὁ θς πειοῖσι τη υψηλο^ςτι σοῦ πο^λ χρόνιον

Ἰουνίου κε

Ο δου^λ και φι^λ πειστὸς
της υψηλοτι σου Νι^{κλ} ο ῥάλης ¹

¹ Τὸ ἔγγραφον τοῦτο λαβὼν παρ' ἐμοῦ ἐξέδωκε και ὁ φίλος κ. Ἀνδρέας Σκιας ἐν τῷ βιβλίῳ Ὁ ἀληθὴς χαρακτήρ τοῦ λεγομένου γλωσσικοῦ ζητήματος (Παράρτημα τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου). Ἐν Ἀθήναις, 1904 σ. 169.

Τίς ὁ Σφόρτσας, εἰς ὃν ἀπευθύνεται ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἂν ὁ Φραγκίσκος ἢ τις τῶν διαδόγων αὐτοῦ, δὲν γινώσκουμεν, ἅτε μὴ κεχροτισμένης τῆς εἰς αὐτὸν ἀπευθυνομένης ἐπιστολῆς. Ἄλλ' ἀναφέρεται ὅπωςδῆποτε ἡ πρεσβεία, περὶ ἧς γίνεται ἐν αὐτῇ λόγος, εἰς τὰς ὑφισταμένας περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος φιλικὰς μετὰ τῆς δουκικῆς αὐλῆς τῶν Μεδιολάνων σχέσεις τῶν Πελοποννησίων καὶ Βυζαντινῶν. Οὕτως εἶρον σὺν τοῖς ἄλλοις ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀρχείοις ἐπιστολὴν, ἄλλοι ἐκδόθησομένην ὑπ' ἐμοῦ, τοῦ γενναίου ἀμύντορος τοῦ Σαλμενικοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ ἡμωνύμου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἀπευθυνομένην εἰς δούκισσαν τῶν Μεδιολάνων μὴ ἀναγραφομένην ὀνομασί. Καὶ μετ' αὐτοῦ δὲ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος εὕρισκετο ἐν ἀλληλογραφίᾳ ἡ δουκικὴ αὐλή, καθ' ἣ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ τύπου τῆς ἐπιγραφῆς τῶν πρὸς αὐτὸν ἀπευθυνομένων γραμμάτων, ὅστις εὕρισκεται ἐν τυπικῷ τοῦ γραφείου τοῦ Φραγκίσκου Σφόρτσα περιωθέντι ἐν τῇ πανεπιστημιακῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βονωνίας. Εἶχε δὲ ὁ τύπος ἐκεῖνος ὧδε: *Serenissimo Principi et excellentissimo domino honorandissimo domino Constantino in Christo Deo fidei Imperatori ac moderatori Romeorum Paleologe semper augusto*¹. Ἄλλὰ δυστυχῶς οὐδὲν ἐν τοῖς εἰρημένοις ἀρχείοις περιεσώθη σχέδιον ἐγγράφου ἀποσταλέντος πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον ἢ ἐγγραφὸν τούτου πεμφθὲν πρὸς τὸν Φραγκίσκον Σφόρτσαν.

Ἡ δὲ σφραγὶς ἡ ἐπιτετυπωμένη ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ῥάλη παριστάνει πρὸς τὰ δεξιὰ ἐστραμμένην προτομὴν ἀνδρὸς φέροντος παράδοξον κάλυμμα, οὗ κάτωθεν ἐκχύνονται ἐπὶ τοὺς ὤμους πλούσιοι βόστρυχοι. Ἀπετυπώθη δὲ πάντως ἐκ σφραγιδολίθου. Ἄλλ' οὗτος οὐδὲν ἔχει τὸ ἀρχαῖκόν,

¹ *Lodovico Frati* Un formulario della Cancelleria di Francesco Sforza duca di Milano esistente nella Biblioteca universitaria di Bologna in τῷ Archivio Storico Lombardo Τόμ. ΙΗ' (1891) σ. 385.

καθ' ἃ ἢ κατωτέρω δημοσιευομένη σφραγίς τοῦ Ἰωάννου Ἀργυροπούλου. Δὲν εἶνε θε βεβαίως ἀρχαῖος δακτυλιόλιθος, ἀλλὰ παρουσιάζει κατὰ τὴν ἐκφρασθεῖσάν μοι γνώμην τοῦ κ. Ἰωάννου Σβορώνου τεχνοτροπίαν ἔχουσάν τινας ἀναλογίας πρὸς τὴν τοῦ ἐκ τῆς ἰταλικῆς Πάρμας σφραγιδογλύφου τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ὑπερμεσοῦντος (1456-1475) Ἰωάννου Φραγκίσκου Enzoia¹. Παριστάνει δὲ πιθανώτατ' αὐτὸν τὸν κτήτορα. Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἐποψίν εἶνε τὸ ἀποτύπωμα τοῦτο ἄξιον πολλοῦ λόγου, δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ εἰς διαφώτισιν τῶν κατὰ τὴν κάλυψιν τῆς κεφαλῆς καὶ κόμωσιν τῶν Πελοποννησίων ἀρχόντων τοῦ δεσποτάτου².

Ἡ δὲ ὑπ' ἀρ. 7 ἐνταῦθα παρατιθεμένη σφραγίς εἶνε ἢ τοῦ Ματθαίου Ἀσάνη, υἱοῦ τοῦ Παύλου Ἀσάνη καὶ ἀδελφοῦ τῆς συζύγου τοῦ δεσπότη Δημητρίου Παλαιολόγου. Εὗρηται δ' ἀποτετυπωμένη ἐπὶ χάρτου ἄνωθεν ἐρυθροῦ κηροῦ ἐν χαρτῶν ἐπιστολῇ τοῦ Ἀσάνη φερούση τὴν ὑπ' ἀρ. 8 παρατιθεμένην κατωτέρω ὑπογραφήν αὐτοῦ, ἐκδομένην κατὰ πρόχειρον πανομοιότυπον ἐπὶ διαφανοῦς χάρτου. Ἐχει δὲ αὕτη ὡδε· Ματθαῖος Παλαιολόγος ὁ Ἀσάνης καὶ γυναικαδελφὸς τοῦ ἀθέντου μου τοῦ δεσπότη : + Ὅπισθεν δὲ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, ἦν εὔρον ἐν τῷ δημοσίῳ ἀρχεῖῳ τῆς Μοδέ-

ἀρ. 7.

Ἡ ματθαίου πηγή τοῦ ἀσάνη
καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ ἀσάνη
δουλοῦ : +

ἀρ. 8.

νης (R. Archivio di Stato) φέρεται ἐπιγραφή ἔχουσα ὡδε·

¹ Πρὸς. *Julius Friedländer* Italienische Schaubmünzen. Ἐν Βερολίῳ. 1882. Πίν. XXI, 3.

² Ὡς πρὸς τὴν κόμωσιν πρὸς. *Friedländer* ἔνθ' ἀν. Πίν. XX, 15 καὶ 18.

+ Τῷ ὑψηλοτάτῳ καὶ ἐνδοξοτάτῳ καὶ ἀνδρικοτάτῳ μαρκί-
ωνι φεραρίας καὶ τῶν ἐξῆς καὶ περιποθίτῳ συμπενθερῷ
τοῦ πανευτυχεστάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότης κυρῷ
μπόρσω τῷ ἐστέκσω : Excelso et illustrissimo et fortissimo
Marchioni fer° et cet. amantissimo affini felicissimo dni nri
despote dno Borso Estensi.

Ἐχει δ' ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὧδε·

Ἐψηλότατε καὶ ἐνδοξότατε καὶ ἀνδρικότατε μαρκίων
φεραρίας καὶ τῶν ἐξῆς· καὶ περιπόθητε συμπενθερὸ τοῦ
πανευτυχεστάτου μου αὐθέντου καὶ δεσπότης Ῥωμαίων·
ἡμεῖς ἀκούοντες τὴν καλὴν φήμην καὶ τὰ πολλὰ προτερή-
ματα τῆς αὐθεντίας σου, ἐπιθυμήσαμεν νὰ σε κτησώμεθα
φίλον καὶ νὰ πληροφορηθῆς ὅτι ἀγαποῦμεν σε πολλὰ καὶ
ἐσμὲν προθυμότατοι πᾶν ὅπερ ἐστὶν ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἐκ-
λαμπρότητός σου, μετὰ πάσης χαρᾶς ἐκπληροῦν· διὰ τοῦ-
το ἀνεθήκαμεν πρὸς τὸν εὐγενῆ ἄνδρα καὶ πάντα οἰκείον
τῷ αὐθέντῃ μου τῷ δεσπότη καὶ καβαλάσιον κύρ ἀθανά-
σιον τὸν λάσκαριν, λόγους οὓς εἶχομεν χρεῖαν ἵνα δηλώσῃ
πρὸς τὴν ὑψηλότητά σου, τὰ τοιαῦτα διαγορεύοντας· διό
καὶ οὐδὲ γράφομεν εἰς πλάτος. Τοῦτο μόνον πληροφοροῦ-
μεν, ὅτι τὰ ἡμέτερα πάντα ἀναγγελεῖ ὁ τοιοῦτος εὐγενέ-
στατος ἀρχων· καὶ ὁ θεὸς εἶν διατηρῶν τὴν ὑψηλότητά
σου, ὑγείᾳ καὶ πολυχρόνιον ¹

Ἡ σφραγίς, ἀνάγλυφος οὖσα, ἀπετυπώθη προφανῶς ἐκ δα-
κτυλιολίθου ἐγγλύπτου. Παριστάνει δὲ δύο ὀρθίους λέοντας
ἀντιμετώπους, κρατοῦντας ἐν τῷ μέσῳ διὰ τῶν προσθίων πο-
δῶν ἀντικείμενόν τι ἀδιάγνωστον ².

¹ Καὶ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν λαβὼν παρ' ἐμοῦ ἐξέδωκεν ὁ κ. Ἀνδρέας Σκιᾶς
ἐνθ' ἐν. σ. 168-169.

² Δύο λέοντας ἀντιμετώπους εὐρίσκαμεν κρατοῦντας στέμμα ἐν τῷ οἰκισμῷ
s' Heegerberg, κενίσκον ἐν τῷ τοῦ Weissensee, ξίφος καὶ στέμμα ἐν τῷ τοῦ Sie-
benbürgen, ξίφος ἐν τῷ τοῦ Bommel. Ἴδε W. Rentzmann Numismatisches
Wappenlexicon. Ἐν Βερολίῳ. 1876 σ. 50 Πίν. 23 ἀρ. 159-162.

Τέλος δὲ παρέχω ἐνταῦθα ὑπ' ἀρ. 9 τὴν σφραγίδα ἐνὸς τῶν ἀνδρῶν τῶν συνεργασαμένων μὲν τὴν ἐν Ἰταλίᾳ Ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων, πρὸ δὲ τῆς μεταναστώσεως αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑσπερίαν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως στενωῶς συνδεθέντα μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Ὁ ἀνὴρ δὲ οὗτος εἶνε ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος. Τῆς σφραγίδος ταύτης τὸ ἀπότυπον εὑρον τὸ θέρος τοῦ 1903 κάτωθεν λατινικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰωάννου Ἀργυροπούλου σταλείσης ὑπὸ ἡμερομηνίαν 3 Ἀπριλίου 1472 εἰς τὸν δούκα Μεδιολάνων Γαλεάτσον Μαρίαν Σφόρτσαν καὶ ἀποκειμένης ἐν τοῖς δημοσίοις ἀρχείοις τῆς πόλεως ταύτης (R. Archivio di Stato) ἐν τῷ τμήματι Autografi Uomini celebri-Argirorulo Giovanni. Θέλω δ' ἐκδώσει αὐτὴν ἄλλοτ' ἐν τοῖς Μνημείοις τῆς Ἱστορίας τοῦ δεσποτάτου τῶν Παλαιολόγων μετὰ διαφόρων ἄλλων εἰς τὸν Ἰωάννην Ἀργυρόπουλον ἀναφερομένων ἐγγράφων, εἰλημμένων ἐκ τοῦ ἀρχείου ἐκείνου¹,

ἀρ. 9.

¹ Ἐκ τοῦ ἀρχείου τούτου ἐξεδόθησαν ἤδη ἱκανὰ ἐγγραφ' ἀναφερόμενα εἰς τὸν Ἰωάννην Ἀργυρόπουλον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰσαάκιον ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ *Caprelli* ἐν τῷ ἱστορικῷ περιοδικῷ *Archivio Storico Lombardo* Τόμ. Η' (1881) σ. 169 κ. ἑ. καὶ τῷ περιοδικῷ *Archivio Storico Italiano* Τόμ. ΚΗ' (1891). Εἰκὼν δὲ τοῦ Ἰωάννου Ἀργυροπούλου ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Παύλου Ἰοβίου (*Giovio*) ἐν τοῖς *Elogia virorum illustrium*. Ἐν Βενετίᾳ. 1546. Πρβλ. καὶ *Müntz Les portraits de Jovius*. Ἐν Παρισίοις. 1902. Ἄλλαι δὲ εἰκόνες αὐτοῦ περιεσώθησαν ἐν τῷ *Baroccianus 87* τῆς Βοδληϊανῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ὁξωνίου, κώδικι τοῦ 17^{ου} αἰῶνος (*Coze Catalogi codicum manuseriptorum Bibliothecae Bodleianae pars prima* σ. 152) δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Hodius*. (*De Graecis illustribus* 1742 σ. 187-210), ἐν τῷ κώδικι τῆς Βιέννης *Phil. LXXIV*. δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Nessel* *Catalogus sive recensio specialis omnium codicum mss. Graecorum*. Ἐν Βιέννῃ 1690 μέρ. Δ' σ. 42, καὶ ἐν ἄλλῃ πλουσίως δι' εἰκόνων κεκοσμημένῳ ἀντιγράφῳ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ Λαυρεντιᾷ Βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀρ. *Plut. LXXXIV* cod. VII (*Bandinii Catalogus Codicum manuseriptorum Bibliothecae Laurentianae* Τόμ. Γ' σ. 242). Καὶ ἐν Ῥώμῃ δ' ἀπεικονίζετο ὁ Ἀργυρόπουλος ἐν τῇ *Cancelleria*. Πρβλ. *Schrader Monum. Ital. libri IV* σ. 2161. Νῆσοι δ' ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀπεικονισμένος ὑπὸ τοῦ *Ghirlandajo* ἐν τῇ ζωγραφίᾳ τῆς παραστάσεως τὴν Κλήσιν τῶν πρώτων μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ Σελτίῳ εὐκτηρίῳ (*Caprella Sistina*) τῆς Ῥώμης. Ἴδε τὴν εἰκόνα ταύτην παρὰ τῷ *Steinmann* *Die Sixtinsche Kapelle. Erster Band. Bau und Schmuck der Kapelle unter Sixtus*

καὶ ἀνεκδότων λόγων αὐτοῦ σχετιζομένων πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον καὶ ἀντιγραφέντων ὑπ' ἐμοῦ ἐκ διαφόρων χειρογράφων.

Παριστάνει δ' ἡ ἐνεκὰ τῆς σμικρότητος δυσδιάγνωστος πως σφραγὶς αὐτῆ τὸν Διομήδην ἀρπάζοντα τὸ παλλάδιον καὶ φέροντα ὄπισθεν ἄσπίδα¹. Κατὰ δὲ τὴν γνώμην τοῦ κ. Ἰωάννου Σβορώνου εἶνε ἀποτετυπωμένη ἐκ θακτυλιολίθου ἀρχαίου τοῦ πρώτου αἰῶνος π. Χ.², ὅστις ἐχρησίμευεν εἰς τὸν Ἀργυρόπουλον ἀντί σφραγιδος.

IV. Ἐν Μονάχῳ. 1901 σ. 55. Ἴδε καὶ *Legrand Bibliographie Hellénique . . .* aux XVe et XVIe siècles Τόμ. Δ'.

¹ Συνήθως ὁ Διομήδης ἐπὶ θακτυλιολίθων παριστάνεται φέρων ξίφος. Ἄλλ' ἴδε αὐτὸν καὶ μετ' ἄσπίδος παρὰ τῷ *Furtwängler Beschreibung der geschnittenen Steine im Antiquarium*. Ἐν Βερολίνῳ. 1896 σ. 82 ἀρ. 1350. Πίν. 15 ἀρ. 1350 σ. 255 ἀρ. 6886. Πίν. 50 ἀρ. 6886. Τοῦ αὐτοῦ *Die antiken Gemmen*. Ἐν Λειψίῳ καὶ Βερολίνῳ. 1900 Πίν. XXIII ἀρ. 42, XLIII ἀρ. 19.

² Πρὸβλ. *Levezow Über den Raub des Palladiums auf den geschnittenen Steinen*. Πίν. 1 ἀρ. 1 - 2.